

Stoletje na konicah prstov

Sto let poklicnega ljubljanskega baletnega ansambla

29. septembra 1918 se je z dopoldansko slavnostno akademijo in večerno predstavo odprla prva sezona slovenskega gledališča. 1. marca tega leta je bila ustanovljena družba, imenovana Slovenski gledališki konzorcij, ki se je zavzela za to, da je med prvo svetovno vojno zaprto slovensko gledališče znova odprlo svoja vrata. Pomemben delež zaslug, da je baletno gledališče zaživel, je nosil Fran Govekar, prvi povojni intendant ljubljanskega gledališča.

Prvi baletni koraki

Prvi slovenski poklicni baletni ansambel je poleg **baletnega mojstra Vaclava Vlčka** sestavljalo 13 plesalk večinoma češkega rodu, od tega tri solistke. Ansambel se je z baletnimi točkami prvič predstavil v opereti *Michujevi hčerki*, po vrsti podobnih sodelovanj v operah in operetah pa so prvo samostojno baletno predstavo – *Ugrabljena Evelina* – postavili aprila 1919. Prvotni slab sprejem predstave vodstvu ni vzel poguma, poleg tega so v okviru gledališča odprli baletno šolo pod vodstvom baletnega mojstra Vlčka in prve solistke Hane Klimentove. Iz te šole je izšla prva generacija slovenskih baletnih plesalk, ki so se po končanem šolanju zaposlile v baletnem ansamblu. Med njimi je bila **Lidija Wisiak**, prva, ki je baletu ostala zvesta vse življenje in žela uspehe tako doma kot v tujini (v Parizu, kjer je bila nekaj let solistka v Opéra Comique, Pragi, Strasbourg, Marseille itd.), po koncu kariere vzgojila več generacij baletnih plesalcev, njeno ime pa nosi nagrada, ki jo za umetniške presežke v baletni umetnosti podeljuje **Društvo baletnih umetnikov Slovenije**. Podobno pot je začela **Ruth Vavpotič**, prav tako v tujini izjemno uspešna plesalka, ki pa se ni vrnila v Slovenijo, ampak je ostala v Parizu in pozneje na Madžarskem. Med prvimi slovenskimi balerinami velja omeniti še Erno Mohar, Silvo Japelj, Meto Franke, Gizelo Pavšič-Bravničar in Marto Jakše-Remškar. Malce pozneje so se jim pridružili tudi prvi baletniki Slavko Eržen, Štefan Suhi, Maks Kirbos in Boris Pilato.

Vzpon pod vodstvom Petra Golovina (1928–1946)

Vaclav Vlček je ljubljanski baletni ansambel vodil le prvo sezono, s katero je utrl pot svojim naslednikom. Teh se je v naslednjem desetletju zamenjalo kar nekaj, prvi,

ki je plesalce pod svoje okrilje vzel za dlje časa, kar 18 let, je bil **Peter Gresserov** z umetniškim imenom **Golovin**. Golovin se je zavedal, da ga čaka dolga in naporna pot pridobiti baletu samostojno veljavo, kajti ansambel, ki ga je dobil »v delo«, je bil maloštevilen. A ravno njegova vztrajnost je bila odločilna za delovanje baletnega ansambla tudi v poznejšem času. Tako je bil sprva predvsem koreograf (koreografiranje je bilo do 70. let preteklega stoletja obveznost baletnega mojstra) plesnih vložkov v operah in operetah, prvo sezono njegovega vodenja je baletni ansambel pripravil le manj uspešen balet *Pred vrati večnosti* Jeana Sibeliusa. Postopoma je dobil baletni ansambel več možnosti, da se predstavi samostojno in Golovin pri tem ni pozabil na slovenska dela – v naslednjih sezonah so predstavili *Možička* Josipa Ipvca, *Tri operne enodejanke* Slavka Osterca in *Mařenko* Lucijana M. Škerjanca. Že v sezoni 1932/33 sta se na ljubljanskem odru v okviru plesnega večera z naslovom *Mlada pota* prvič pojavila **Pia (r. Scholz)** in **Pino Mlakar**. Za slovenski balet je bil njun ples nekaj posebnega, prelom z do takrat znanimi klasičnimi deli. Pri kritikih sta požela veliko odobravanja, zato sta na predlog ravnatelja Opere Narodnega gledališča za ljubljanski balet postavila še balet *Punčka (Puppenfee)*, v katerem sta sodelovala tudi kot plesalca. Že v naslednji sezoni se je baletni ansambel številčno skrčil, a v letih pred drugo svetovno vojno dobil nov zagon. Uprizorili so balet *Petruška, Peer Gynt, Šeherezada, Bolero, Chopiniana* in druge. Skupno je Golovin poleg več kot 130 koreografij v opernih in operetnih predstavah ustvaril nekaj manj kot 50 baletov in baletni ansambel uspešno vodil tudi med drugo svetovno vojno. V vojnem času, leta 1944, je bila ustanovljena tudi Operna baletna šola, kar je bilo izjemnega pomena za baletni naraščaj, katerega odziv je bil velikanski. V novi baletni šoli je šolanje opravila generacija povojnih plesalcev. V letu 1946 je bil Peter Golovin premeščen v Maribor, kjer je na noge postavil baletni ansambel, ki ga do takrat kot samostojnega niso poznali.

(Po)ustvarjanje umetnosti s Pio in Pinom Mlakarjem (1946–1952 in 1954–1960)

Petra Golovina sta na mestu vodje baletnega ansambla in operne baletne šole nadomestila **Pia in Pino Mlakar** – oziroma je bila kot vodja nastavljena Pia, Pino pa je bil profesor na novoustanovljeni Akademiji gledaliških umetnosti, a sta kot zasebna in

profesionalna partnerja tandem v tej meri, da lahko o njiju govorimo le v dvojini. Tudi vodenje ljubljanskega baleta in pripravo koreografij zanj sta opravljala skupaj. Verjetno najbolj znamenit plesni in koreografski par se je spoznal v šoli Rudolfa von Labana, skupaj sta nadaljevala šolanje na Labanovem koreografskem inštitutu v Berlinu ter nato delovala v Zürichu in Münchnu, od koder sta pripotovala nazaj v Ljubljano. Mlakarjeva sta že med Golovinovim vodenjem gostovala z dvema njunima znamenitima baletoma **Lok in Vrag na vasi** na glasbo Frana Lhotke, ki sta ju obnovila kmalu po prihodu. Od sezone 1946/47 sta vsako leto pripravila vsaj eno avtorsko predstavo. Sprva sta še plesala sama, nato pa sta se posvetila koreografiji in svoje mesto prvih plesalcev prepustila mlajšim kolegom – Tatjani Remškar, Lidiji Sotlar, Majni Sevnik, Slavku Erženu, Henriku Neubauerju, Ivanu Otrinu, Janezu Mejaču (letošnjemu dobitniku Prešernove nagrade) in drugim, kajti ansambel je takrat imel že spodobno število redno zaposlenih baletnikov, nekaj vlog pa sta zaupala tudi hčeri Veroniki. Med vodenjem ljubljanskega baleta sta skupaj prejela dve nagradi Prešernovega sklada (1949 za *Cekin ali gosli ter Soročinski sejem* in 1972 za izvirne koreografije) ter pozneje še Prešernovo nagrado za življenjsko delo. Baletni ansambel sta večkrat peljala tudi na gostovanja v tujino – s folklornim baletom *Ohridska legenda* so nastopili v Gradcu, Celovcu in Trstu. Baletni ansambel sta z dvoletnim premorom med letoma 1952 in 1954 zaradi ponovnega angažmaja v Münchnu vodila do 1960. Postavila sta skupno 20 daljših in krajših baletov, od tega sta jih devet postavila prvič, med njimi tri baletne slovenskih skladateljev, *Diptihon oz. Triptihon* Marijana Kozine, *Po našem ljubljennem mestu* Bojana Adamiča in *Lepo Vido* Vilka Ukmarja. Hkrati sta poskušala graditi reper-toar z vzdrževanjem ponovitev baletov iz preteklih let.

Rast pod vodstvom Henrika Neubauerja (1960–1972)

Potem ko se je Pia Mlakar upokojila zaradi bolezni (Pino Mlakar je na lastno željo odšel dve leti prej), je upravniki gledališča vodenje ponudil **Henriku Neubauerju**, ki se je pravkar vrnil iz Moskve. Njegova delovna obveznost je bila pripraviti vsako leto eno baletno premiero in dva baletna vložka v operah. Seveda je stremel k večjemu številu teh. Na oder je uspešno postavil balet *Ognjeni ptič, Till Eulenspiegel, Romeo in Julija, Trnuljičica* ter znova *Labodje jezero*

in *Petruško* – vsega skupaj 32 baletov, med njimi osem slovenskih. V tem obdobju so se zamenjale generacije baletnikov v ansamblu. Plesalci iz predvojnega časa so se upokojili, uveljavili pa so se Janez Mejač, Mojmir Lasan, Lane Stranič, Maruša in Vojko Vidmar, Magda Vrhovec in drugi. Henrik Neubauer je bil zadnji, ki je baletni ansambel vodil dlje časa (njegovo vodenje se je izkazalo kot zelo uspešno, saj je dosegel priznanje tudi zunaj slovenskih meja z gostovanji v različnih državah, npr. Franciji, Sovjetski zvezi in na Nizozemskem). Po njegovem odhodu na Festival Ljubljana so se vodje menjavali pogosteje in posledično je delovanje baletnega ansambla doživljalo vzpone in padce. Zvrstili so se **Karel Toth, Breda Šmid, dvakrat Janez Mejač, dvakrat Metod Jeras, Vlasto Dedović, Edi Dežman, Zvone Penko, Tomaž Rode, Leo Stipančič, Darinka Lavrič Simčič, Jaš Otrin, Irek Mukhamedov**, od 2014 pa je vodstvo v rokah **Sanje Nešković Peršin**.

Baletna umetnost na televizijskih ekranih

Proti koncu 50. let se je v Ljubljani pojavila televizija kot nov medij in tudi kot priložnost, da tudi baletna umetnost doseže kar najširše občinstvo. Svoje mesto na Televiziji Slovenija so našli tako prenosi baletnih predstav kot tudi posebej za televizijski studio prirejene baleti. Med sodelavce Televizije Slovenija je iz ansambla leta 1962 odšla tudi baletna solistka Majna Sevnik, ki je tam ostala do upokojitve. Pod okriljem **Uredništva glasbenih in baletnih oddaj** je nastala vrsta plesnih in dokumentarnih

Fotografije:

1. Vaclav Vlček
2. Ruth Vavpotič (slika Ivana Vavpotiča)
3. Lidija Wisiak (risba Božidarja Jakca)
4. Vlasto Dedović (fotografija: Vojko Vidmar)

oddaj, med njimi neprecenljivi portreti baletnih umetnikov – Vojko Vidmar, Vlasto Dedović, Tatjana Remškar ter Pia in Pino Mlakar so le nekateri izmed njih. Obenem so poskrbeli za nastanek prave zakladnice arhivskih posnetkov, ki pričajo o razvoju baletne umetnosti do danes.

Baletni ansambel po 100 letih – danes

Danes šteje baletni ansambel SNG Opera in balet Ljubljana 12 solistov, zbor baletnih solistov in baletni zbor, skupno okoli 40 plesalcev. Žal pa mladi, ki so pravkar končali šolanje na Konservatoriju za glasbo in balet, nimajo veliko priložnosti za pridobivanje odrskih izkušenj, prav tako le redki srečneži dobijo stalni angažma, kar je posledica med drugim neurejenega sistema upokojevanja baletnih plesalcev. Za mlade plesalce se zavzema **Društvo baletnih umetnikov Slovenije**, v okviru katerega je dobro leto in pol deloval tudi **Mladi slovenski balet**, sestavljen izključno iz mladih baletnih plesalcev, ki se tudi po koncu delovanja v te skupine lahko vključujejo v predstave in druge dogodke v organizaciji društva.

Ljubljanski Balet že sto let kljubuje vsem finančnim, političnim in drugim oviram in se vsemu navkljub trudi obdržati kvalitativno in kvantitativno raven novih postavitev ter vzdrževati repertoar preteklih sezon. Držimo pesti, da bo uspešno in ustvarjalno tudi naslednje baletno stoletje.

Teja Turk